

Asia: VN/14930/2022

Vuoroasuvan lapsen elatusavun suuruuden arvioiminen; työryhmän ehdotus

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Monimuotoiset perheet -verkosto kiittää mahdollisuudesta lausua oikeusministeriön työryhmän ehdotuksesta Elatusapu vuoroasumistilanteissa (2023:7). Verkosto lausuu huomioinaan seuraavaa:

- 1) Työryhmän ehdotus on yleisellä tasolla kannatettava parannus nykyiseen tilanteeseen, jossa elatusapuohje ei huomioi vuoroasumistilannetta riittävällä tavalla. Monimuotoiset perheet -verkosto kannattaa vuoroasumisen huomioimista elatusavun määrittelyssä.
- 2) Elatusapuohjeen muuttaminen vain vuoroasumistilanteiden osalta luo rakenteen, jossa elatusavun ja elatustuen määräytymisen logiikka muuttuu radikaalisti laajoista tapaamisista vuoroasumiseen siirryttäessä. Tämä on omiaan nostamaan perheiden kynnystä muuttaa alun perin sovittua tapaamisratkaisua vuoroasumisen suuntaan tai siitä pois. Verkosto ei voi pitää lapsen edun mukaisena sellaista ohjeistusta, jossa kynnys järjestelyn muuttamiseen lapsen edun mukaiseksi nousee. Lapsen edun huomioon ottaminen edellyttää elatusapua ja elatustukea koskevien lakien kokonaisuudistusta, joissa otetaan paremmin huomioon siirtymä laajoista tapaamisista vuoroasumiseen ja takaisin.
- 3) Ehdotus koskee tilanteita, joissa lapsella on kaksi kotia ja niissä asuu kaksi elatusvelvollista vanhempaa. Lapsi voi kuitenkin vuoroasua juridisen vanhempansa ja itselleen erityisen läheisen henkilön luona Lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 9 c §:n mukaisesti, ja tämän lisäksi hänellä voi olla myös muu elatusvelvollinen vanhempi. Myös näiden tilanteiden selkiyttämiseksi ja lapsen elatuksen varmistamiseksi on syytä uudistaa elatusapua ja elatustukea koskevaa lainsäädäntöä.

4) Ehdotuksessa korostetaan tapauskohtaisen kohtuullisuusarvioinnin merkitystä, mutta esimerkkilaskelmissa ei ole yhtäkään esimerkkiä, joka kertoisi, kuinka tällaista kohtuullisuusarviointia tulisi tehdä. Ehdotukseen olisi lisättävä esimerkkejä, jotka antavat ohjeen soveltajille selvän näkemyksen siitä, kuinka ohjetta on tarkoitus soveltaa kohtuullisuusarvioinnin osalta esimerkiksi silloin, kun siirrytään laajoista tapaamisista vuoroasumiseen tai päinvastoin.

5) Vuoroasuminen on Monimuotoiset perheet -verkostossa kertyneen kokemuksen mukaan hauras tilanne, jossa sekä lasten että vanhempien olosuhteissa tapahtuvat muutokset muuttavat herkästi järjestelyä. Etenkin täysi-ikäisyyttä lähestyvien nuorten tilanne on usein sekä toisen asteen opintojen että nuoren arjessa tapahtuvien muutosten myötä hyvinkin altis äkillisille muutoksille. Tämä asettaa haasteita tilanteissa, jossa elatusavun koko laskentatapaa pitäisi olla toistuvasti uudelleenmäärittelemässä.

Elatusavun määrittämisen logiikan radikaali ja toistuva muuttuminen on omiaan lisäämään sekä vanhempien välisiä mahdollisia konflikteja että taloudellista epävarmuutta vuoroasumistilanteissa. Tämä saattaa entisestään lisätä tilanteita, joissa vuoroasuminen on lähinnä hyvätuloisten suosima ratkaisu.

6) Elatusapuratkaisujen muutuskynnys:

Perhejärjestöjen toiminnassa nousee toistuvasti esiin elatusapuun liittyvä muutuskynnys ja muutokitka. Erityisesti pienille lapsille sovitun elatusavun päivittäminen lapsen kasvaessa on osoittautunut haastavaksi. Mitä nuorempi lapsi on ollut elatussopimuksen vahvistamisen aikana, sitä todennäköisemmin elatusapu on liian alhainen 13 - 17-vuotiaana. Muutuskynnyksen korkeuteen on monta syytä.

Ensinnäkin lastenvalvojien ajanvaraustilanne on hälyttävän huono monilla paikkakunnilla, mikä johtaa siihen, että vaikka olosuhteet muuttuisivat tai lapsi kasvaisi, elatusapua ei yksinkertaisesti päästä päivittämään, koska lastenvalvojalle ei saa aikaa moneen kuukauteen.

Toiseksi riitaisissa tilanteissa vanhemmat eivät uskalla haastaa elatusapuun liittyvää päätöstä, koska eivät halua lisää konfliktia toisen vanhemman kanssa eivätkä halua horjuttaa haurasta sopua. Tämä pätee sekä lähi- että etävanhempiin.

Kolmanneksi ihmiset eivät täysin ymmärrä, minkälaiset olosuhteiden muutokset johtavat mahdollisuuteen elatusavun uudelleen määrittelemiseen. Esimerkiksi toisen vanhemman avioitumista tai yhteen muuttamista ei usein mielletä merkittäväksi muutokseksi, joka voisi johtaa elatusavun uudelleen määrittelemiseen.

Työryhmän ehdotuksen rakentama logiikan ero vuoroasumisen ja laajojen tapaamisten välillä uhkaa johtaa siihen, että muutuskynnys nousee entisestään.

Elatusavun kehittämistä tältä sin Ruotsin mallin suuntaan tulisi selvittää. Ruotsissa elatusapu vahvistetaan siten, että siinä sovitaan etukäteen elatusavun korottamisesta tietyllä prosentilla 7- ja 13-vuotissyntymäpäivinä. Mikäli elatusapuhjeeseen lisättäisiin Ruotsin mallin mukaiset korotusprosentit, niiden tulisi olla samalla tavalla velvoittavia kuin vuosittain tulevat indeksikorotuksetkin eli maksajan tulisi maksaa ne automaattisesti.

7) Yleisten ja erityisten kulujen huomioiminen:

Verkosto katsoo, että yleisiin kuluihin tällä hetkellä laskettaviin kuluihin kuuluu asioita, jotka hankitaan lapselle pääsääntöisesti kertaluontoisesti ja kulkevat sitten lapsen mukana, tai tulevat säännöllisesti vain toisen elatusvelvollisen maksettavaksi. Tällaisia ovat esimerkiksi puhelin ja sen liittymäkulut, (kannettava) tietokone, jotkut arvokkaammat ulkovaatteet ja -jalkineet, polkupyörät, sukset, luistimet yms.

Kelan vuoroasumiseen liittyvästä selvityksestä (Miettinen et. al. 2020) kävi ilmi, että on lukuisia sellaisia kuluja, joista jompikumpi vanhempi huolehtii yksin jo nyt. Näitä olivat esimerkiksi harrastuksiin liittyvät kulut, lapsen terveydenhoitomenot ja lääkkeet, lapsen päivähoitokulut, puhelinkulut (liittymäkulut ja laite), lapsen koulutarvikkeiden hankinta sekä koulumatkat ja lapsen matkat tapaamaan toista vanhempaansa. Yksin kuluista huolehtimista oli sekä lähi- että etävanhempien vastauksissa, mutta korostuneesti enemmän lähivanhempien vastauksissa. Lapsen matkakulut tapaamisiin olivat ainoa näistä kategorioista, josta etävanhemmat vastasivat useammin yksin. Tämä viittaa siihen, että elatusavun katsotaan kattavan näitä kuluja laajasti nykytilanteessa.

Riskinä on, että tämänyyppiset kulut jäävät yleiskulujen laskennallisesta puolittamisesta huolimatta pitkälti lähivanhempana toimivan vastuulle myös jatkossa, jolloin seurauksena on lähivanhemman taloudellisen tilanteen tosiasiallinen heikkeneminen. Ohjeeseen olisi lisättävä mekanismi, jolla vanhemmat voisivat sopia keskenään tai toinen vanhempi voitaisiin velvoittaa vastaamaan tämän kaltaisista yleisiin kuluihin kuuluvista kustannuksista, minkä jälkeen ne voitaisiin ottaa huomioon elatusapulaskelmassa. Samalla on otettava huomioon myös, että se, jonka luona lapsi on kirjoilla, on vanhempien keskinäisistä sopimuksista riippumatta lopulta vastuussa lapsen nimissä olevista kiinteistä kuluista kuten poliklinikkamaksuista, sairaalamaksuista tai päivähoitomaksuista. Jos toinen vanhempi jättää nämä kulut osaltaan maksamatta, voivat ne koitua perittäväksi toiselta vanhemmalta.

8) Ehdotus vaikuttaa tämänhetkessä muodossaan heikentävästi niiden perheiden tilanteisiin, jotka saavat elatustukea ja joissa lapset vuoroasuvat. Vuoroasumistilanteissa oikeus elatustukeen olisi työryhmän ehdotuksen mukaan käytännössä ainoastaan tilanteessa, jossa molempien vanhempien elatuskyky on yhteenlaskettuna pienempi kuin lapsen elatuksen tarve.

Muussa kuin vuoroasumistilanteessa elatustukea on nykykäytännöissä myönnetty myös silloin, jos vain etävanhemman elatuskyky on alentunut.

Työryhmän esitys johtaa siihen, ettei elatustukeen oikeutettujen lasten perheiden kannata tehdä sopimusta vuoroasumisesta, jolloin elatustuen menettämisen pelossa ei vahvisteta vuoroasumissopimuksia. Tämä on omiaan edelleen vahvistamaan kehitystä, jossa vuoroasuminen on mahdollisempaa hyväosaisille.

Moring Anna
Monimuotoiset perheet -verkosto